

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Організація та шляхи удосконалення загальнообов'язкового державного соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Ягольник К. М.

Полтава - 2021 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти організації та функціонування системи державного соціального страхування.....	6
1.1. Економічна сутність та теоретичні засади розвитку соціального страхування як елементу системи соціального захисту населення.....	6
1.2. Науково-методичні основи формування фінансових відносин в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	13
Розділ 2. Сучасна практика державного соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття.....	18
2.1. Оцінка досягнутого рівня здійснення соціального страхування при тимчасовій та постійній втраті працездатності.....	18
2.2. Фінансовий механізм соціального страхування на випадок безробіття та аналіз ефективності його втілення.....	27
Розділ 3. Напрями удосконалення системи соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття.....	33
3.1. Шляхи підвищення рівня соціального захисту населення через систему соціального страхування.....	33
3.2. Зарубіжний досвід оптимізації фінансових відносин з органами соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття..	39
Висновки.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. Головним суб'єктом та гарантом реалізації соціальної політики в сучасному світі традиційно є держава. Саме держава гарантує можливість взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури як суспільно впорядкованого і суспільно захищеного системного процесу, тобто соціальної політики в масштабах країни. Перебудова суспільно-економічної системи України з початку 90-х років створила для населення країни радикально нову ситуацію, яка почала характеризуватися незвичайно високим рівнем соціальних ризиків: втрати місця роботи, підвищення вартості життя, при одержанні належної медичної допомоги та якісної професійної освіти. Протидіяти соціальним ризикам, які поширювалися як за частотою, так і за наслідками, попередня соціалістична система соціальному захисту не була спроможна, перш за все за відсутністю розвиненої системи соціального страхування.

Вирішуючи задачу запровадження дієвої системи соціального страхування, виконавчі та законодавчі органи держави за останні роки розробили законодавчу базу соціального страхування, яка регламентує діяльність основних суб'єктів правовідносин в даній сфері, створили соціальні фонди, які не входять до системи інституцій, що фінансуються з державного

Проблеми соціального захисту населення, що реалізується через систему соціального страхування та його регулювання залишаються в центрі наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В. Г. Андріїва, О. О. Берданової, Н. М. Внукової, О. Є. Губар, В. І. Закревського, І. І. Кичка, Т. П. Косової, Ю. О. Лупенка, Б. Б. Надточія, С. С. Осадеця, В. Й. Плиси, В. К. Рудика П. Т. Саблука, Т. М. Федотова, С. І. Юрія та інших.

Віддаючи дослідженням, вищеназваних науковців зауважимо, що нині загально визнаною є існуюча необхідність забезпечення соціального захисту населення при тимчасовій та постійній втраті працездатності і на випадок безробіття через систему державного соціального страхування, адже переважна більшість громадян нашої країни гостро відчувають на собі вплив соціальних ри-

зиків і водночас брак наявних засобів захисту від них. Саме це обумовлює актуальність обраного напряму дослідження, його практичну цінність і разом з тим обґрунтовує мету та завдання кваліфікаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у обґрунтуванні теоретичних засад та практичних аспектів функціонування фінансового механізму загальнообов'язкового державного соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття, аналізі досягнутого їх рівня та розробці конкретних пропозицій щодо удосконалення та розвитку.

Реалізація поставленої мети дослідження передбачає вирішення таких завдань: уточнити економічну сутність державного соціального страхування; визначити місце соціального страхування в системі соціального захисту населення; оцінити сучасну практику функціонування соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття; надати пропозиції щодо підвищення рівня соціального захисту за окремими його напрямками через систему матеріального забезпечення і соціальних виплат тощо.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження в кваліфікаційній роботі виступає фінансовий механізм розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням при втраті працездатності та на випадок безробіття. Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти фінансових відносин суб'єктів підприємництва з органами соціального страхування при тимчасовій та постійній втраті працездатності та на випадок безробіття.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань дослідження використовувались такі методи: абстрактно-логічний, узагальнення, розрахунково-конструктивний, порівняння, графічний, факторний аналіз тощо.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи становлять сукупність загально-наукових та спеціальних прийомів і методів дослідження. Базою для ви-

конання дипломної роботи виступало приватне акціонерне ХХХ (далі ХХХ). З метою полегшення розрахунків та отримання якісних розрахункових даних використані сучасні інформаційні технології.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків теоретичного та практичного характеру. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення фінансового механізму загальнообов'язкового державного соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття, що виражає їх фінансові відносини з відповідними органами соціального страхування.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на VII Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених [„Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики”] присвяченій 100-річчю з часу заснування Полтавської державної аграрної академії (Полтава, 2020 р) та науково-практичній конференції студентів за результатами технологічних практик по спеціальностях [„Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів”] (Полтава, 2020 р).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукових праці загальним обсягом 0,34 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 63 найменування, містить 10 таблиць, 9 рисунків, 12 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 57 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Економічна сутність та теоретичні засади розвитку соціального страхування як елементу системи соціального захисту населення

Необхідність соціального страхування обумовлена потребою у формуванні таких соціальних фондів, за рахунок яких працездатним громадянам можна було б гарантувати їхнє фінансове забезпечення у разі тимчасової втрати працездатності або втрати роботи. Перерви у роботі, викликані об'єктивними причинами (хворобою, травмами, вагітністю, безробіттям тощо) не можуть бути оплачені за рахунок фонду заробітної плати, тому держава зобов'язана створити такі умови, за яких втрачені доходи були б компенсовані суспільством за рахунок соціальних джерел. Визначення джерел, принципів, умов формування відповідних соціальних фондів та порядку їхнього використання на вказані цілі здійснюються у процесі створення і функціонування системи соціального страхування.

Соціальне страхування – це важлива складова частина соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби, а якість їх задоволення впливає на соціально-економічний розвиток держави. Соціальне страхування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання певних страхових випадків: втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, нещасного випадку на виробництві, догляду за дитиною, вагітності та пологів тощо. Необхідність соціального страхування зумовлена такими причинами (рис. 1.1).

Соціальне страхування мало вирішальне значення для розвитку приватного страхування, бо держава повинна піклуватися лише про тих хто потребує її захисту. Обов'язкове державне соціальне страхування захищало тільки невелику групу людей. Право захищати іншу частину населення надали приватним

страховим організаціям. З часом перелік осіб, які отримували державну соціальну допомогу, збільшувався. Зростання фінансових можливостей держави зумовило розширення обсягів страхової відповідальності й підвищення розмірів допомоги, пенсій та інших виплат.

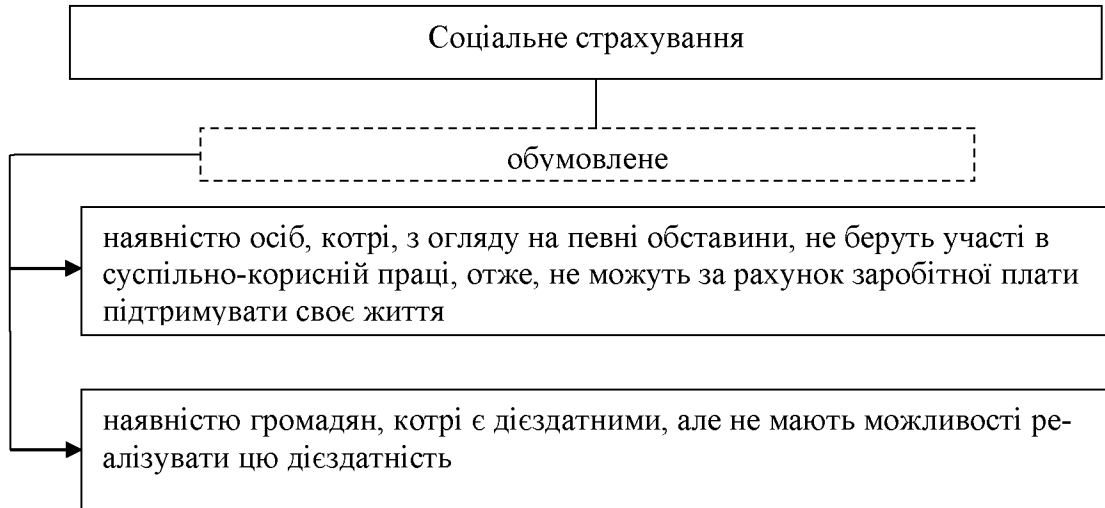

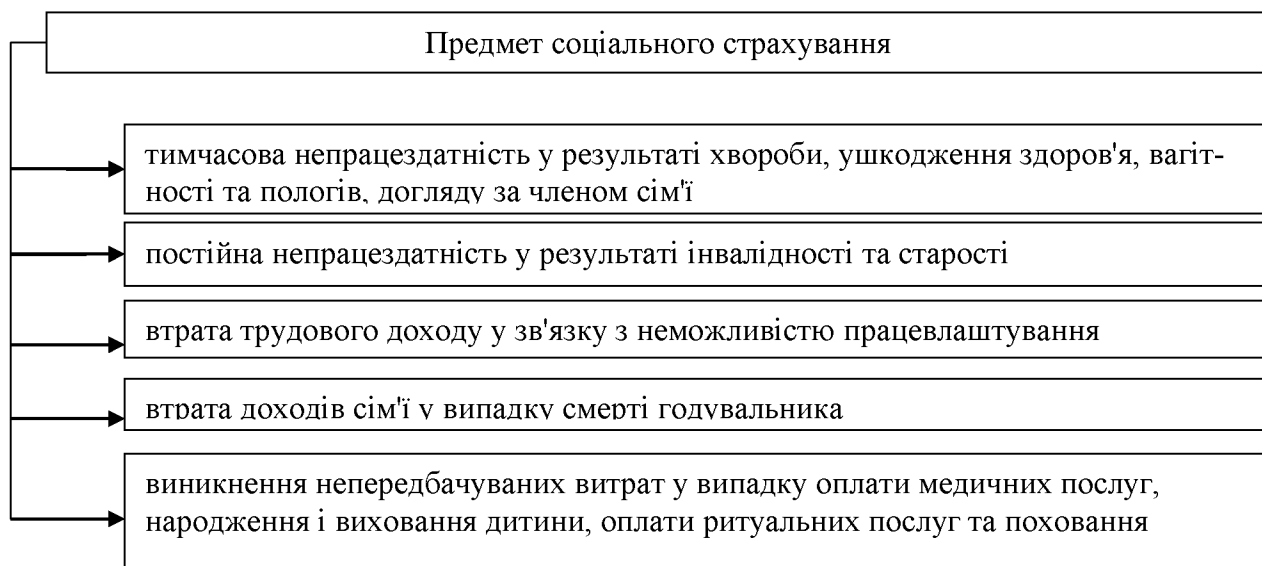
Рис. 1.1. Причини, що обумовлюють необхідність функціонування соціального страхування

Сучасні держави активно використовують соціальне страхування для захисту населення на випадок захворювання, зниження працездатності, смерті годувальника, допомоги багатодітним сім'ям тощо. Принцип, згідно з яким держава в рамках соціального страхування піклується про тих, хто потребує захисту, діє всюди і сьогодні [41].

Предметом соціального страхування є основні соціальні ризики, які загрожують відтворенню населення (рис. 1.2).

Об'єкт соціального страхування – майнові інтереси громадян, пов'язані з компенсацією втрати трудового доходу або оплатою видатків, які раптово виникли внаслідок настання соціальних ризиків [16].

Як соціально-економічна категорія, соціальне страхування – це система відносин з розподілу і перерозподілу національного доходу, які полягають у формуванні зі страхових внесків, сплачуваних працюючими громадянами та роботодавцями, державних дотацій спеціальних страхових фондів, кошти яких використовують для утримання осіб, які не беруть участі у суспільній праці.

Джерело: узагальнено автором

Рис. 1.2. Предмет соціального страхування

Соціальне страхування – найважливіший елемент державної соціальної політики у сфері управління ризиками відтворення населення і виконує функції соціального захисту, забезпечення фінансування соціальної допомоги, регулювання доходів та рівня життя різних груп населення, попередження та профілактики наслідків настання соціальних ризиків.

Організаційні принципи соціального страхування визначаються національними, історичними, та політичними традиціями суспільства. Організаційні режими соціального страхування зображено на рис. 1.3.

Соціальне страхування, як свідчить рис. 1.3 можна проводити в двох формах: державній і колективній. Державне соціальне страхування обов'язкове, а колективне може бути і обов'язковим, і добровільним. За ступенем охоплення населення соціальне страхування буває загальним або для окремих соціальних груп населення. Для кожного режиму соціального страхування характерні свої організаційні структури. Основні відмінності організаційних структур національних систем соціального страхування полягають у виборі страховиків, тобто тих установ, які здійснюють функції збирання, акумуляції та витрачання коштів.

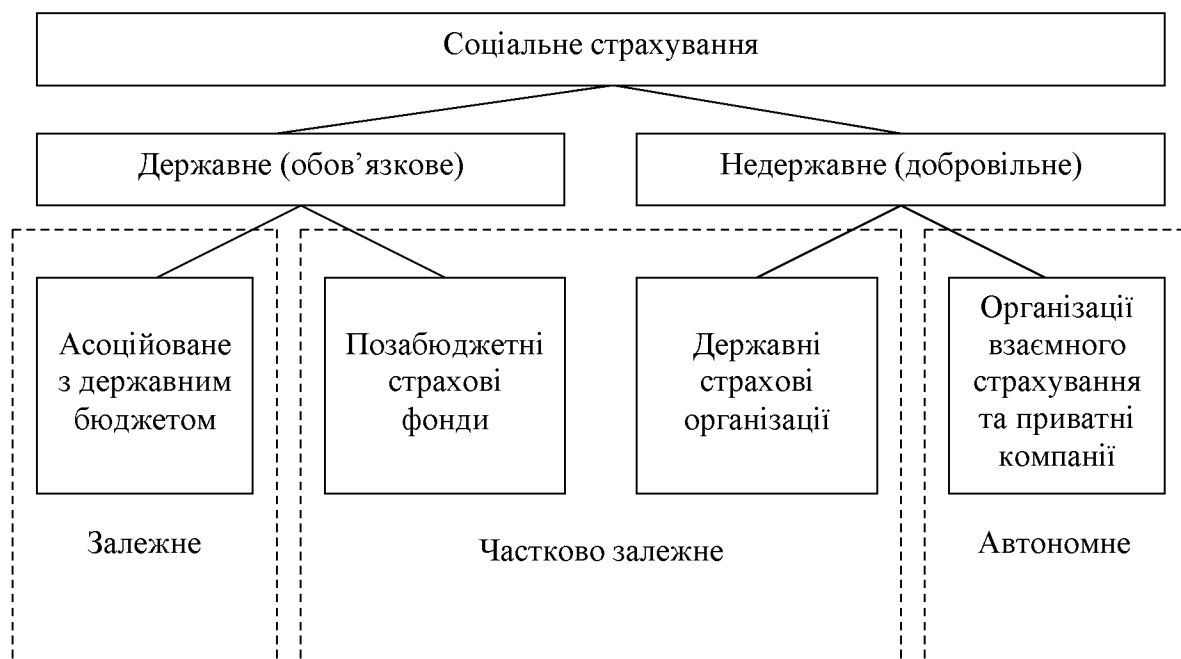

Рис. 1.3. Основні режими соціального страхування [38]

Функціональну структуру соціального страхування оцінюють за структурою страхових виплат і страхових внесків. Структура страхових виплат характеризує реальний рівень відшкодування ризиків як за рахунок страхування, так і за рахунок державної бюджетної участі у компенсації соціального збитку.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту й охоплює матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (далі - роботодавець), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування громадян України виконується за принципами (рис. 1.4).

Відносини, що виникають за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, регулюються окремими законами, прийнятими відповідно до „Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне со-

ціальне страхування”, які відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов’язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

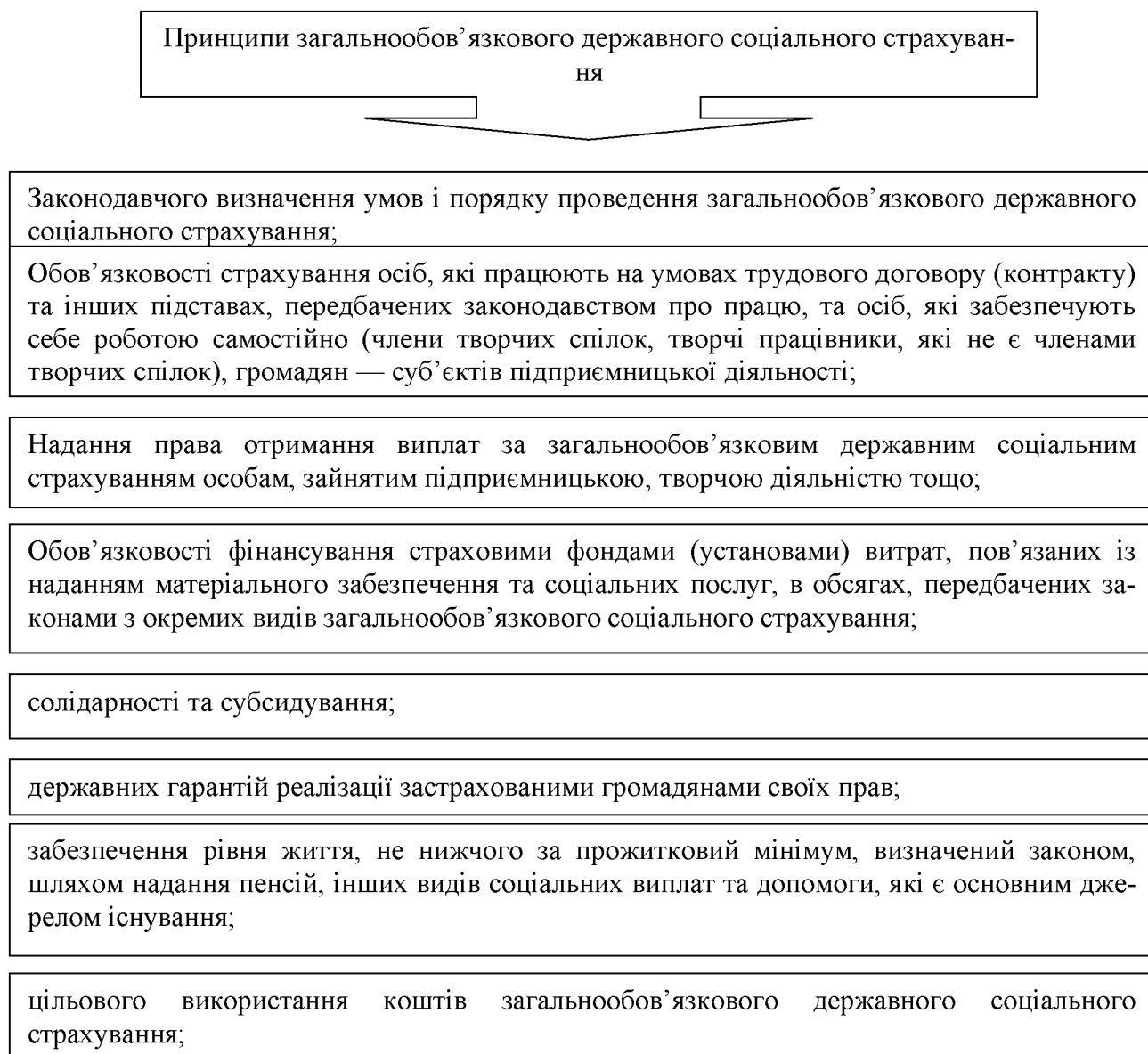

Рис. 1.4. Принципи загальнообов’язкового державного соціального страхування

За загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням, відповідно до „Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, надають такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення із страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, від безробіття та медичного

страхування (рис. 1.5).

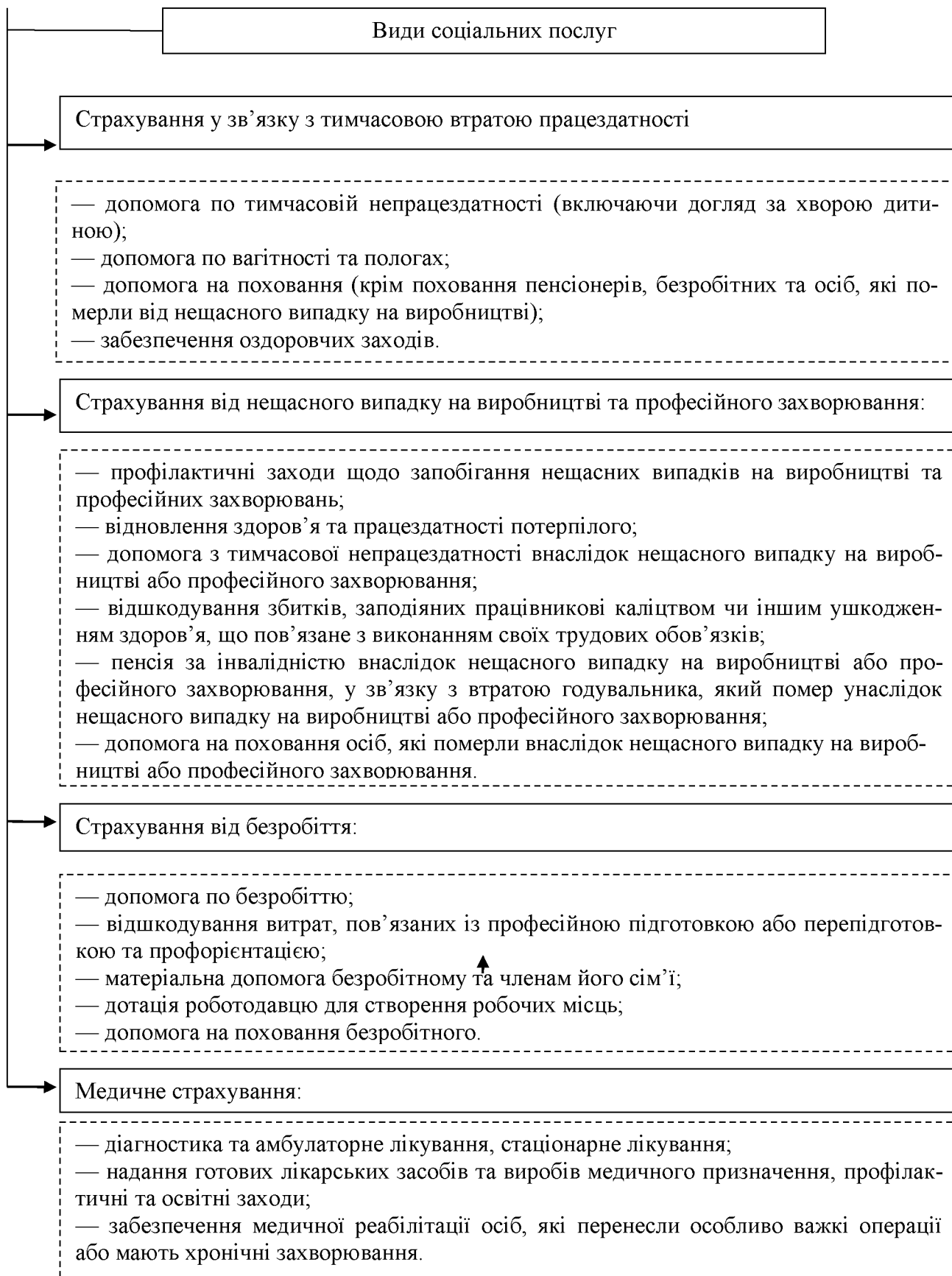

Рис. 1.5. Види соціальних послуг

Обсяг послуг, що надається за рахунок коштів обов'язкового медичного страхування, визначається базовою та територіальними програмами обов'язкового медичного страхування, які затверджують у порядку, встановленому законодавством.

Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відповідно до Конституції України, визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

До страхових випадків, з настанням яких надаються матеріальне забезпечення та соціальні послуги, належать (рис. 1.6).

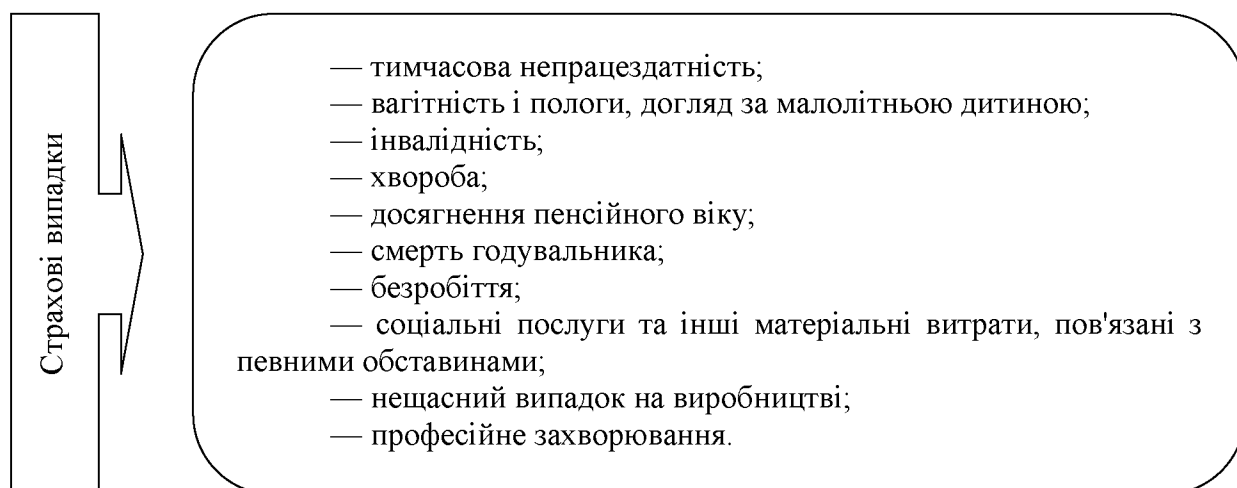

Рис. 1.6. Страхові випадки, настання яких надають матеріальне забезпечення та соціальні послуги

Характеристика страхових випадків, умови надання соціальних послуг, їхні види та розміри матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням визначаються законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, іншими нормативно-правовими актами, які містять норми щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування [30].

Система соціального страхування включає в себе соціальні, економічні, фінансові та правові аспекти (рис. 1.7).

Соціальне страхування є фінансовою категорією, яка виражає економічні

відносини, що виникають в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок постійної чи тимчасової втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також з охорони здоров'я.

Рис. 1.7. Аспекти системи соціального страхування

З огляду на вище сказане можна зробити такий висновок: соціальне страхування – це система заходів щодо матеріального забезпечення населення на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян тощо.

1.2. Науково-методичні основи формування фінансових відносин в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування

Державне соціальне страхування, реформування якого проходить в Україні, виступає сьогодні основною організаційно-правовою формою соціального захисту населення. У разі настання соціального ризику будь-яка особа, що пов'язана із трудовою діяльністю, має право на матеріальне забезпечення та надання соціальних послуг з боку держави.

Ніхто, крім держави, не може законодавче захистити життя людей від можливого безробіття, фінансової скрути, зубожіння. На жаль, механізми такого захисту в Україні майже повністю відсутні. Напружена ситуація з державним бюджетом призводить до падіння загального рівня доходів і диференціації різ-

них верств суспільства за доходами, дедалі більша частина людей потребує державної допомоги, претендує на соціальні трансферти.

До урядових трансфертів традиційно відносять допомогу з безробіття, допомоги малозабезпеченим, старим, хворим. Тому формування системи соціального страхування в Україні – одна з найактуальніших проблем і наріжний камінь політики зайнятості.

В середині 50-х на початку 60-х років минулого століття в колишньому СРСР були розроблені і прийняті основоположні законодавчі акти, які започаткували розвиток єдиної державної системи соціального забезпечення. Саме тоді, в перебігові активних наукових дискусій про правову систему і виникла ідея про право соціального забезпечення як певну систему правових норм. Найважливішим досягненням наукових досліджень правового регулювання сфери соціального забезпечення того часу було обґрунтування визначення поняття „право соціального забезпечення” як галузі права.

Вперше це було зроблено у доповіді радянського вченого-юриста В. Г. Андріїва на міжнародному симпозіумі з проблем соціального забезпечення, ще відбувся у Празі в 1966 року. Однак від створення системи правових норм у сфері соціального забезпечення до перетворення її на галузь права минуло чимало часу. Лише в 70-х роках право соціального забезпечення як галузь права дістало визнання в юридичній науці [2].

З проголошенням Україною незалежності постало питання про утворення самостійної системи соціального страхування. Кабінет Міністрів і Федерація незалежних профспілок України в 1991 році приймають спільну постанову “Про управління соціальним страхуванням в Україні”, створюється Фонд соціального страхування як самостійна одиниця.

У грудні 1993 р. Верховна Рада України схвалила Концепцію соціального забезпечення населення України, згідно з якою „система конкретних форм соціального забезпечення населення включає: матеріальне забезпечення шляхом соціального страхування у разі безробіття, тимчасової або повної непрацездатності та соціальну допомогу непрацездатним і малозабезпеченим громадянам“.

У наступні роки відбулися значні зміни в системі соціального страхування. Великий вплив на це мала прийнята 28 червня 1996 р. Конституція України, яка визначала основні засади соціальної політики держави. Стаття 3 Конституції закріплює соціальну спрямованість політики України. У статтях 46, 48 і 49 визнається право громадян на достатній життєвий рівень для себе і для своєї сім'ї, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а також право громадян на соціальний захист за віком, у випадку хвороби, інвалідності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Конституція покладає на державу обов'язок створювати необхідні умови для реалізації цього права.

З метою реалізації державної політики щодо забезпечення соціального захисту населення Верховна Рада України у січні 1998 р. прийняла закон про запровадження в Україні загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також „Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування” від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР, які визначають принципи, загальні правові, фінансові й організаційні засади державного соціального страхування громадян в Україні.

Аналіз законодавчих та нормативних актів дав підстави В. Закревському свідчити, що правова база соціального страхування в Україні в основному сформована, однак у зв'язку із впливом певних чинників (фінансові можливості держави, вплив політичних партій тощо) приймаються поточні рішення, що не дають можливості досягти необхідного рівня матеріального забезпечення громадян [29]

Право на соціальний захист є центральним соціальним конституційним правом. За Конституцією України (ст. 46), це право включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Система соціального захисту, відповідно до Конституції, має досить складну структуру, елементами якої є пенсійне забезпечення, соціальне страху-

вання, соціальна допомога. Оскільки системний підхід передбачає, що будь-яка система складається зі структурних одиниць, які перебувають у стійких взаємозв'язках один з одним і не існують самі по собі [30], вважаємо за недоцільне включати до права на соціальний захист право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, яке визначене як окремий вид соціальних прав.

Зрозуміти сутність соціального захисту як одного з конституційних прав можна лише з урахуванням форм задоволення потреб громадян із спеціальних фондів.

Соціальний захист має на меті дати кожному члену суспільства, незалежно від соціального статусу, національної або расової приналежності, можливість вільного розвитку, реалізації власних здібностей, а також підтримання стабільності в суспільстві, тобто запобігання соціальній напруженості, яка виникає через майнову, расову, культурну, соціальну нерівність та виявляє себе у страйках, актах громадянської непокорі, сутичках між певними групами населення.

Заходи соціального захисту мають подвійну спрямованість [9]. В одних випадках вони покликані надавати пасивну підтримку тим членам суспільства, які з певних причин опинились у скрутному становищі. Пасивна підтримка надається у вигляді соціальної допомоги - допомоги суспільства особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів до існування. Соціальна допомога за своєю суттю є адресною, тому що надається лише тим, хто її потребує. Соціальний захист на засадах адресності є загальноприйнятною практикою в країнах Західної Європи. Через соціальну допомогу соціальний захист виконує свою лікувальну, реабілітаційну функцію, яка полягає в тому, щоб допомогти людям, котрі потрапили в скрутну життєву ситуацію, вберегтися від зубожіння.

Проте не менш важливими є заходи, спрямовані на запобігання ситуаціям, які загрожують добробуту людини, та на стимулювання активності особи. Соціальний захист здійснює свою превентивну функцію шляхом захисту особи та її сім'ї від втрати доходу у разі безробіття, старіння, хвороби або смерті та

поліпшення її добробуту через соціальне страхування.

Таким чином, соціальний захист – це система суспільних відносин, призначена для задоволення матеріальних потреб громадян із спеціальних фондів через індивідуальну форму розподілу, замість оплати праці чи як доповнення до неї у випадках, передбачених законодавством, з урахуванням трудового стажу громадян чи соціального фактора або без урахування цих обставин. Коло осіб, на яких поширюється соціальний захист, види і форми соціального захисту, умови та порядок їх застосування зазвичай визначаються окремими нормативними актами.

Сфера соціального забезпечення, як і інші сфери суспільного життя, підлягає правовому регулюванню. Тобто відносини між громадянами і державними органами в цій сфері складаються, виникають, вимірюються і припиняються під дією норм самостійної галузі права – права соціального забезпечення. Нормами права соціального забезпечення встановлюються види соціального забезпечення, коло осіб, які підлягають такому забезпеченню, умови і порядок надання та розміри соціального забезпечення, джерела його фінансування, порядок встановлення юридичних фактів та вирішення спорів з приводу надання того чи іншого виду соціального забезпечення.

За визначенням відомого вченого-правознавця С. В. Горянська право соціального забезпечення розглядається як система правових норм, встановлених державою, які регулюють пенсійні та деякі інші відносини щодо забезпечення літніх громадян, та в разі непрацездатності, державну допомогу сім'ям з дітьми, а також тісно пов'язані з ними процедурні відносини зі встановлення юридичних фактів і з вирішення спорів [15].

Загалом, під системою права соціального забезпечення слід розуміти науково обґрунтований, об'єктивно існуючий зв'язок інститутів і норм, які складають в цілому єдину самостійну галузь права.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПРИ ВТРАТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ТА НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

2.1. Оцінка досягнутого рівня здійснення соціального страхування при тимчасовій та постійній втраті працездатності

Приватне акціонерне товариство ХХХ (далі ХХХ), на матеріалах якого виконувались дослідження, створене та діє на підставі норм Цивільного кодексу України та інших актів законодавства у відповідності до рішення учасників товариства, є юридичною особою за законодавством України і користується всіма наданими законодавством правами, у т. ч. має печатку та штампи з власним найменуванням. Метою діяльності ХХХ є отримання прибутку на основі задоволення потреб громадян, підприємств, установ та організацій у продукції, товарах, послуг, які виробляються та надаються в межах діяльності, обумовленої Статутом.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: май-новий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства, дебіторську та кредиторську заборгованість підприємства. Розрахунок даних показників здійснюється на основі інформації з річної фінансової звітності (додатки: А, Б, В).

Оцінка фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємств (табл. 2.1, додаток Г1). Результат такої оцінки свідчить про негативний момент в діяльності ХХХ, що полягає в нестабільності його фінансових результатів за останні три роки. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2018 – 2019 рр. зменшилась з 881,5 тис. грн до 611,1 тис. грн, або на 270,4 тис. грн. За наступні два роки ситуація змінилась і негативні тенденції перетворились на позитивні – фінансові результати діяльності ХХХ значно покращились. Так, вже згаданий

розмір чистого прибутку збільшився більше ніж вдвічі (на 867,5 тис. грн) і встановився на рівні 1478,5 тис. грн.

Фінансова стійкість ХХХ, як і інших господарюючих суб'єктів залежить від розміщення його активів та джерел формування капіталу і характеризується, насамперед, співвідношенням між обсягами власного капіталу і зобов'язань. Виконані розрахунки (табл. 2.2, додаток Г2) свідчать про загальне зниження до цього достатньо високого рівня фінансової стійкості ХХХ за показниками структури джерел формування капіталу. Так, фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2020 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 43,1 %, що на 4,2 пункти нижче порівняно з 2018 роком, однак на 1,5 пункти вище порівняно з 2019 р. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно збільшився з 0,527 до 0,584, а потім зменшився до 0,569 і свідчить про загальне зростання рівня залежності від кредиторів.

Оцінка майнового стану ХХХ, що є важливим напрямом загальної оцінки його фінансового стану можливо здійснити на основі вивчення інформації бухгалтерського балансу. Детальне вивчення складу та структури активів підприємства вимагає їх оцінку та поділ за різними класифікаційними напрямками, серед яких характер обороту, форма активів, сфера розміщення та джерела (табл. 2.3, додаток Г3).

Розрахункові дані свідчать про зміни майнового потенціалу підприємства в позитивному напрямку. Так за період 2018 – 2020 років загальна вартість майна ХХХ збільшилась з 19816,0 тис. грн до 26361,6 тис. грн. Дане зростання забезпечив, одночасно приріст вартості, як необоротних так і оборотних активів підприємства.

Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового стану підприємства (табл. 2.4, додаток Г4).

Дані табл. 2.4 підтверджують факт зростання загальної величини капіталу ХХХ за період 2018 – 2019 років на 4180 тис. грн, або на 21,1 %. Таке зростання обсягів пасивів підприємства забезпечив, переважним чином, приріст зобов'язань. За період наступних 2019 – 2020 рр. капітал знову збільшився, однак

приріст уповільнився до 2365,6 тис. грн, (9,9 %), і відбулося це вже, навпаки, в значній мірі, під впливом приросту власного капіталу підприємства.

Ліквідність ХХХ, як і інших суб'єктів підприємницької діяльності – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Рівень ліквідності активів пов'язаний із часом, необхідним для перетворення їх у грошові кошти (табл. 2.5, додаток Г5). Аналіз даних табл. 2.5 свідчить про нестабільність платіжних можливостей ХХХ за період останніх трьох років. Так за період 2018 – 2020 рр. високоліквідних активів було недостатньо для покриття найбільш термінових зобов'язань. Поряд з цим слід відмітити недостатність середньоліквідних активів для покриття середньо ліквідних активів, а також повну відсутність в ХХХ довгострокових зобов'язань.

Загалом аналіз фінансового стану підприємства, за різними показниками засвідчив його нестабільність. Тому підприємство має звернути увагу на усунення поточних проблем і розвиток позитивних тенденцій, зокрема для того щоб забезпечити гарантії своєчасних розрахунків з найманими працівниками та державою.

Соціальне страхування поступово стає пріоритетною формою реалізації прав громадян на соціальний захист. Один із важливих його видів – загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати внаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітності та пологів, часткову компенсацію витрат, пов'язаних зі смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування.

Функціонуюча сьогодні в Україні система соціального страхування з тимчасової втрати працездатності розв'язує важливі соціально-економічні завдання, а саме: збереження та повне відновлення працездатності активної частини населення країни; матеріальне забезпечення громадян, які втратили працездатність з тих чи інших причин. Цьому виду страхування властиві певні суттєві риси, що втілюються у розподілі фінансових ресурсів, призначених для заміщення втраченої заробітної плати працівників внаслідок настання негатив-

них наслідків впливу соціальних ризиків, а також надання їм необхідних послуг.

Прийняття Закону України „Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, який введений в дію з 1 січня 2011 року, кардинально змінило механізм нарахування страхових внесків. Відтепер на місце нарахувань і утримань до окремих Фондів соціального страхування прийшов єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування (далі ЄСВ), тобто розрахунок за одним тарифом. Кошти отримані від сплати даного консолідованого платежу розподіляються між бюджетами окремих соціальних фондів (табл. 2.6, додаток Д). Причому, слід зауважити, що починаючи з 2013 р., змінилися порядок такого розподілу. Відтепер пропорції є єдиними, як стосовно єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування сплаченого роботодавцями-страхувальниками, так і утриманого з доходів окремих найманих працівників-застрахованих осіб.

Законодавчі зміни, що відбулися в 2017 р. були направлені на об’єднання двох, до цього окремо функціонуючих, структур – Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань і Фонду соціального страхування в зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами пов’язаними з похованням застрахованих осіб у єдиний орган – Фонд соціального страхування (далі ФСС). Як наслідок ЄСВ, що до цього окремо направлявся в частині соціального страхування від тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві перераховувався однією частиною до новоутвореної структури.

Аналітична оцінка процесів формування бюджетів соціальних фондів здійснюється на основі звіту про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України і формується щомісяця (додатки: Ж, З) і наведена в табл. 2.7.

Динаміка формування ХХХ фінансових ресурсів системи соціального страхування з тимчасової непрацездатності та від нещасних випадків на виробництві, 2018 – 2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р від 2018 р.	
				абсолютне	відносне, %
Середньорічна чисельність застрахованих осіб, чол	15	17	19	4	26,7
Середньомісячна заробітна плата, грн	4964,06	5444,73	7015,19	2051,13	41,3
Сукупні річні витрати на оплату праці на які нараховується ЄСВ, грн	893530,28	1086346,36	1599463,32	705933,00	79,0
Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності на яку нараховується ЄСВ, грн	4751,85	610,04	9247,44	4495,59	94,6
Страховий тариф ЄСВ для роботодавців, %	22,0	22,0	22,0	0	0,0
Нараховано ЄСВ – всього, грн	197622,07	239130,41	353916,36	156294,3	79,1
в т. т. :					
- за тарифом роботодавців, грн	196576,66	238996,20	351881,93	155305,3	79,0
частка в загальному обсязі внесків, %	99,5	99,9	99,4	-0,1	-0,1
- допомога по тимчасовій непрацездатності), грн	1045,41	134,21	2034,43	989,02	94,6
частка в загальному обсязі внесків, %	0,5	0,1	0,6	0,1	20,0
Частка ЄСВ, що направляється до ФСС, %	9,15	9,38	9,57	0,42	4,6
Надходження до ФСС, грн	18082,42	22430,43	33869,80	15787,38	87,3
Всього сплачено ЄСВ, грн	195250,61	236978,24	351438,95	156188,3	80,0
Сплачений ЄСВ у відсотках до нарахованого, %	98,8	99,1	99,3	0,5	0,5

Аналітичні дані табл. 2.7 вказують на те, що за період 2018 – 2020 рр. розміри страхових внесків до бюджету ФСС як частини ЄСВ ХХХ збільшились на 87,3 % з 18082,42 грн до 33869,80 грн. Вплив на встановлені тенденції обґрунтовується одночасно дією декількох факторів. З одного боку це суттєве зростання розміру середньомісячної заробітної плати на 2051,13 грн, або 41,3 % та приріст, хоча й порівняно нижчими (на 26,7 %) тем-пами, чисельності застра-

хованих осіб – найманих працівників на 4 особи. Це в сукупності забезпечило загальне зростання сукупних витрат підприємства на оплату праці, що виступають об'єктом для нарахування ЄСВ на 705933,00 грн, або на 79,0 %. При цьому, обсяги допомоги по тимчасовій непрацездатності, на яку теж нараховується ЄСВ, частка якого в подальшому надходить до ФСС, теж зроста майже вдвічі.

З іншого боку за аналогічний період відбувалося стабільне зростання розміру показника перерозподілу загального розміру ЄСВ, сплачуваного ХХХ, до бюджету ФСС – на 0,42 відсоткових пункти за останні три роки. Також слід відмітити той факт, що досліджуване підприємство за період 2018 – 2020 рр. в повному обсязі перераховує належні до ФСС платежі. Поясненням цього є дотримання термінів виплати заробітної плати працівникам і відповідно наявності коштів для сплати до Фонду соціального страхування. Наочно зроблені висновки підтверджує рис. 2.1 (додаток І).

Кошти з яких формується бюджет ФСС шляхом постійно здійснюваних нарахувань на сукупні витрати по оплаті праці та інші виплати на користь застрахованих осіб, використовуються за двома основними напрямками фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг – при настанні тимчасової непрацездатності та при настанні нещасного випадку на виробництві, що може привести й до постійної втрати працездатності.

Допомога з тимчасової непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

- тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- необхідності догляду за хворою дитиною (хворим членом сім'ї) тощо.

Важливим є те, що не завжди компенсація втрати заробітку на період тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, що оформляється відповідним лікарняним листом, здійснюється в повному обсязі, а її роз-

мір залежить від страхового стажу застрахованої особи.

Допомога на поховання виплачується рідним тільки в разі смерті найманого працівника, застрахованого в системі соціального страхування з тимчасової непрацездатності і її розмір, на відміну від оплат лікарняних при хворобі чи вагітності, не залежить від попереднього рівня заробітної плати (доходу) померлого і фіксованою величиною, яка щорічно затверджується відповідними нормативними документами.

В свою чергу допомога при похованні застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні надається застрахованій особі у розмірі, що встановлюється правлінням ФСС, але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Фінансування страхувальників-роботодавців для надання матеріального забезпечення найманим працівникам здійснюється районними, міжрайонними, міськими виконавчими дирекціями відділень ФСС в порядку, встановленому правлінням ФСС протягом десяти робочих днів після надходження заяви. Підставою для фінансування страхувальників робочими органами відділень ФСС є оформлена за встановленим зразком заява-розрахунок, що містить інформацію про нараховані застрахованим особам суми матеріального забезпечення за їх видами.

У разі якщо сума отриманих страхувальником від ФСС страхових коштів перевищує фактичні витрати на надання матеріального забезпечення, невикористані страхові кошти повертаються до робочого органу ФСС, що здійснив фінансування, протягом трьох робочих днів. При цьому, страхувальник-роботодавець відкриває окремий поточний рахунок для зарахування страхових коштів у банках або у відповідному органі Державного казначейства України.

Аналітичне дослідження масштабів видаткової частини Фонду соціального страхування стосовно тимчасової втрати працездатності по відношенню до працівників ХХХ на підставі „Звіту по коштах загальнообов’язкового державного соціального страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованнями” здійснено в табл. 2.8.

Склад, структура та динаміка використання страхових коштів ФСС становно тимчасової непрацездатності у ХХХ, 2018 – 2020 рр., грн

Види матеріального забезпечення та соціальних послуг	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-)	
				2019 р. від 2018 р.	2020 р. від 2019 р.
по тимчасовій непрацездатності	4018,65	610,04	8374,56	-3408,61	7764,52
частка в загальному обсязі витрачених коштів, %	84,6	100,0	90,6	15,4	-9,4
по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною або членом сім'ї	733,20	-	872,88	-733,20	872,88
частка в загальному обсязі витрачених коштів, %	15,4	0,0	9,4	-15,4	9,4
Всього виплат	4751,85	610,04	9247,44	-4141,81	8637,4

Результати аналітичних розрахунків табл. 2.8 свідчать про те, що за досліджуваний період в ХХХ загальний обсяг витрачених коштів ФСС для фінансування матеріального забезпечення у випадках тимчасової непрацездатності не відзначався стабільністю, хоча й має загальну позитивну динаміку, до того незначних розмірів використаних коштів.

Оцінка даних видатків страхових коштів вказує також на наявність двох видів матеріального забезпечення з явним, а у 2019 р. повним, домінуванням видатків на фінансування допомог по тимчасовій непрацездатності застрахованих осіб з числа працівників підприємства. Відсутність інших напрямів використання коштів даного виду соціального страхування пояснюється, в першу чергу, незначною чисельністю працівників на підприємстві.

Даний факт вимагає подальшого дослідження параметрів нарахування даного виду матеріального забезпечення (табл. 2.9).

Аналіз даних табл. 2.9, одночасно, свідчить про стабільне зростання розмірів, як середньоденної заробітної плати найманих працівників ХХХ, так і середньоденного розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності за період останніх трьох років відповідно на 97,68 грн і 78,79 грн відповідно.

Параметри нарахування допомоги по тимчасовій непрацездатності працівникам ХХХ, 2018 – 2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. від 2018 р.
Загальний розмір виплаченої допомоги по тимчасовій непрацездатності, грн	4018,65	610,04	8374,56	4355,91
Кількість оплачених днів тимчасової непрацездатності, днів	22	3	31	9
Середньоденний розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності, грн	191,36	203,35	270,15	78,79
Середньомісячна заробітна плата, грн	4964,06	5444,73	7015,19	2051,13
Середньоденна заробітна плата на підприємстві*, грн	236,38	259,27	334,06	97,68
Частка середньоденна допомога у середньоденній заробітній платі, %	81,0	78,4	80,9	-0,1

*розрахована за один робочий день

Динаміка розрахованого середньоденного розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності, порівняння якого із середньоденним заробітком, що є базою для призначення такої допомоги, загалом свідчить про те, що такий показник, особливо в останні два роки, перебуває в рамках вісімдесяти відсотків середньоденному заробітку. Причинами таких явищ, є той факт, що користувалися даним видом соціальних послуг, різні групи працівників, зокрема, і тих які мають невеликий (до 8 років) страховий стаж.

Сформовані в бюджеті Фонду соціального страхування стосовно соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань кошти на підприємстві використовуються за наступними напрямками:

1) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності викликану виробничою травмою (нещасним випадком на виробництві) до моменту відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

2) своєчасне та в повному обсязі відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому, або особам, які перебували на його утриманні належних витрат;

- 3) організація поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг;
- 4) сприяння створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку;
- 5) організація цілеспрямованого та ефективного лікування потерпілого з метою як найшвидшого відновлення його здоров'я;
- 6) вживання всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого, тощо.

2.2. Фінансовий механізм соціального страхування на випадок безробіття та аналіз ефективності його втілення

В системі державного соціального страхування одне з провідних місць займає соціальне страхування населення на випадок безробіття. За останні роки в Україні досягнуті суттєві позитивні зрушення у цій сфері, але формування нової системи захисту працюючих, заснованої на загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, знаходиться лише на стадії становлення. Так, потребують вирішення питання, пов'язані із зміцненням фінансової основи функціонування Фонду соціального страхування на випадок безробіття, підвищенням рівня страхових виплат, покращенням якості послуг, що надаються системою соціального страхування на випадок безробіття, забезпеченням ефективного використання коштів Фонду.

Система соціального захисту безробітних є невід'ємним елементом державної політики всіх розвинених країн. Вона включає в себе дві системи: страхування на випадок безробіття, засноване на трудовому і страховому стажі з урахуванням рівня заробітної плати, і соціальне забезпечення для підтримки життєвого рівня, що надається після перевірки нужденності. Найбільш поширеною в розвинених країнах державною програмою підтримки доходу для безробітних є страхування на випадок безробіття.

В Україні страхування на випадок безробіття є невід'ємним елементом загальної системи соціального страхування, яка поряд зі страхуванням на випадок безробіття, включає також пенсійне страхування, страхування з тимчасової втрати працездатності та страхування від нещасних випадків на виробництві.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття загалом передбачає новий механізм підтримки доходів безробітних, яким встановлено залежність одержання допомоги по безробіттю від внеску застрахованої особи, а саме від сплати страхових внесків і страхового стажу.

Однак постійні тенденції, пов'язані із зміною страхових тарифів, зростаючі витрати підприємств на оплату праці та кардинальні зміни в механізмах нарахування страхових внесків зумовлюють необхідність дослідження даного процесу в умовах господарської діяльності ХХХ (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Нарахування та сплата внесків до ФСС НВБ в ХХХ, 2018 – 2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+, -) 2020 р. до 2018
Чисельність застрахованих осіб (працівників), чол.	15	17	19	+4
Темп збільшення (зменшення), %	X	113,3	111,8	X
Середньомісячна заробітна плата на підприємстві, грн	4964,06	5444,73	7015,19	+2051,13
Темп збільшення (зменшення), %	X	109,7	128,8	X
Фактичні витрати на оплату праці, на які нараховуються страхові внески, грн	893530,28	1086346,36	1599463,32	+705933,00
Темп збільшення (зменшення), %	X	121,6	147,2	X
Умовний страховий тариф підприємства для нарахування страхових внесків, %	1,15 ¹	1,10 ²	1,06 ³	-0,09
Темп збільшення (зменшення), %	X	(95,7)	(96,4)	X
Визначено до сплати страхових внесків, грн	10275,60	11949,81	16954,31	+6678,71
Темп збільшення (зменшення), %	X	116,3	141,9	X

¹розраховано автором як добуток страхового тарифу для роботодавців – сільськогосподарських підприємств 22,0 % і частки за якою перерозподіляється ЄСВ сплачених: роботодавцями за цим класом (5,23 %).

²розраховано автором як добуток страхового тарифу для роботодавців – сільськогосподарських підприємств 22,0 % і частки за якою перерозподіляється ЄСВ сплачених: роботодавцями за цим класом (5,00 %).

³розраховано автором як добуток страхового тарифу для роботодавців – сільськогосподарських підприємств 22,0 % і частки за якою перерозподіляється ЄСВ сплачених: роботодавцями за цим класом (4,81 %).

Розрахунки, здійснені в табл. 2.10 вказують на загальну тенденцію, що полягає в загальному зростанні суми нарахованих у ХХХ страхових внесків до Фонду соціального страхування на випадок безробіття за період 2018 – 2020 рр. на 6678,71 грн. При цьому слід відмітити досить відмінні темпи зростання страхових платежів: на 16,3 % за 2018 – 2019 рр. та 41,9 % за 2019 – 2020 рр. відповідно.

Факторами, які обумовлюють описані вище тенденції за 2018 – 2020 рр., одночасно, були: 1) зростання середньооблікової чисельності штатних працівників на 4 особи, причому стабільно щороку по 2 особи; 2) приріст середньомісячної заробітної плати на підприємстві – на 2051,13 грн, відповідно на 9,7 % у 2019 р. та 28,8 % у 2020 р.; 3) загальне зниження розрахунково визначеного розміру умовного страхового тарифу для роботодавців з 1,15 % у 2018 р. до 1,1 % у 2019 р. і відповідно до 1,06 % у 2020 р, що пояснюється законодавчо обумовленими змінами пропорцій розподілу сплачуваного єдиного соціального внеску.

Наочною ілюстрацією сукупного впливу даних факторів на загальну динаміку надходжень страхових платежів від ХХХ до бюджету ФСС НВБ слугує рис. 2.2.

Найбільш актуальним питанням для непрацевлаштованих жителів України – розмір виплат, які можна отримати від держави в період пошуку нового місця роботи. Кризові явища в економіці призвели до того, що армія безробітних поповнюється з систематичною регулярністю – індивідуальні підприємці припиняють діяльність з-за непомірного податкового навантаження, а залишилися на плаву підприємства переглядають штат у бік скорочення.

Функціонування державного соціального страхування має забезпечувати водночас збереження та повне відновлення працездатності в активній частини населення, а також гарантування матеріальної підтримки особам, які втратили працездатність, з обумовлених причин. Це в свою чергу обумовлює розв'язання окремих аспектів соціального захисту, зокрема шляхом надання мінімально стабільного доходу працівникам, що з об'єктивних причин не можуть отримати

його самостійно.

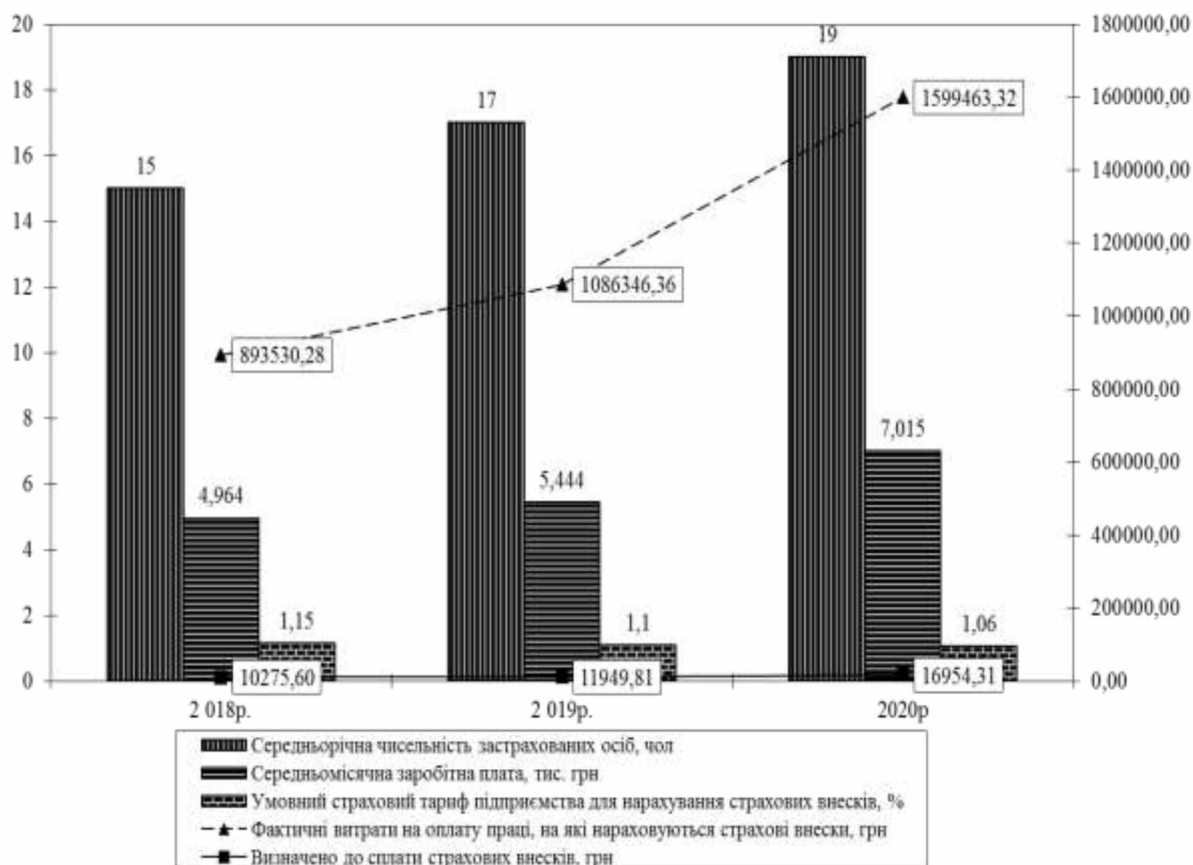

Рис. 2.2. Динаміка зміни параметрів та обсягів формування страхових внесків до ФСС НВБ від ХХХ, 2018 – 2020 рр.

З прийняттям Верховною Радою України 21 грудня 1993 року Концепції починається розбудова ринкової системи соціального страхування. Конституція України, закріпивши право на соціальний захист громадян, у тому числі від наслідків безробіття з незалежних від них обставин, передбачила як гарантію цього права розвиток соціального страхування.

Аналіз використання бюджетів ФСС НВБ різних рівнів вказує на переважачу роль саме виплат щомісячних допомог по безробіттю в структурі видатків фонду для фінансування всього комплексу матеріального забезпечення та соціальних послуг, як стосовно всіх учасників даного виду соціального страхування, так і по відношенню до бюджетних установ та їх працівників.

Згідно з нормативними актами України, допомога на період, поки людина не має місця працевлаштування, може отримувати не кожен. Претендувати на

статус безробітного можуть:

– особи, які перебувають у працездатному віці, які не мають можливості отримувати зарплату через відсутність роботи, які при цьому готові займатися трудовою діяльністю і мають здатність до цього. Отримання допомоги у зв'язку з безробіттям можливо до того моменту, поки людині не буде призначена пенсійна виплата;

– громадяни, яким ще не виповнилося 16 років, за умови, що вони працювали, але були звільнені з підприємства через його ліквідацію або скорочення числа співробітників;

– громадяни, які мають інвалідність, які поки не вийшли на пенсійне забезпечення.

Визначення розміру допомог, регламентується відповідними законодавчими актами, якими зокрема, визначено право застрахованих осіб, які втратили роботу з незалежних від обставин і визнані безробітними, на отримання такої допомоги протягом 360 календарних днів за кожні два роки.

Розмір середньомісячної допомоги з безробіття у більшості випадків, але не виключно залежить від страхового стажу застрахованих осіб: до 2 років – 50 %; від 2 до 6 років – 55 %; від 6 до 10 років – 70 %. Крім того, в залежності від тривалості безробіття дана допомога зменшується і виплачується у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів – 100 %, протягом наступних 90 календарних днів – 80 %, у подальшому 70 %.

З однієї сторони досить низький рівень заробітної плати в окремих галузях економіки впливає на відносно невисокий рівень окремих допомог по безробіттю. Однак встановлене, на матеріалах досліджуваної установи, в останні роки зростання ж рівня заробітної плати пояснює збільшення середнього рівня потенційної допомоги по безробіттю.

З іншої на зростання сукупних виплат допомог по безробіттю нерозривне з таким явищем як збільшення чисельності працівників, які втратили постійне місце роботи. Причому втрата такого місця роботи часто пов'язана із зменшен-

ням масштабів діяльності, тобто зниження обсягів виконуваних робіт і наданих послуг. Така ситуація однозначно вимагає активізацію діяльності, як ФСС НВБ так і самих безробітних в напрямку працевлаштуванням.

Отже, як бачимо досліджені процеси пояснюються рядом факторів, серед яких вже раніше обумовлене зростання рівня оплати праці працівників агропромислових підприємств, що виступає вихідною величиною для визначення розмірів окремих соціальних виплат, а також законодавчо регламентовані збільшення фіксованих розмірів тих соціальних виплат, розрахунків, яких не залежить від величини оплати праці.

Підсумовуючи проведене дослідження акцентуємо увагу на необхідності подальшого посилення механізму врегулювання процесів нарахування і сплати страхових внесків в розмірах, достатніх для фінансування соціальних виплат працівникам як досліджуваної установи, в першу чергу, так і інших установ, організацій та підприємств.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПРИ ВТРАТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ТА НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

3.1. Шляхи підвищення рівня соціального захисту населення через систему соціального страхування

За переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки значно зростає тиме кількість безробітних, втрачатиметься впевненість у майбутньому тощо. Це вимагає проведення активної соціальної політики на рівні держави, підприємства.

Соціальна політика сучасної держави – комплекс соціально-економічних заходів держави та організацій, спрямованих на послаблення нерівності у розподілі доходів та майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та ін.

Головними напрямками проведення соціальної політики є: 1) зменшення нерівностей у розподілі багатства; 2) захист рівня життя за допомогою різних форм компенсації від підвищення цін і проведення індексації; 3) надання допомоги найбільш бідним сім'ям; 4) надання допомоги у разі безробіття; 5) здійснення політики соціального страхування, встановлення мінімальної заробітної плати для працюючих; 6) розвиток освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища переважно за рахунок держави; 7) здійснення активної політики, спрямованої на набуття громадянами кваліфікації, гарантування процесу трудової діяльності відповідно до чинного законодавства (дотримання тривалості робочого дня, надання оплачуваних відпусток, створення профспілок тощо) та ін.

Щоб забезпечити такий захист, держава у законодавчому порядку встановлює основні соціальні гарантії, механізм їх реалізації та функції надання соціальної підтримки.

Соціальний захист населення забезпечують також підприємства (або під-

приємці) та наймані працівники через профспілкові організації. Найважливішим елементом у системі соціального захисту населення є соціальне страхування – система матеріального забезпечення найманих працівників, що складається з медичного, страхування від безробіття та від нещасних випадків на виробництві.

Основний зміст політики соціального захисту працездатного населення зводиться до створення необхідних умов підвищення кожним працівником свого добробуту за рахунок особистого трудового вкладу, підприємництва, ділової активності. З урахуванням стану економіки держава здійснює захист від зростання цін і товарного дефіциту для гарантованого забезпечення прожиткового мінімуму. Державне регулювання здійснюється шляхом реалізації таких заходів: визначення мінімальної заробітної платні, мінімальних споживчих бюджетів, прожиткового мінімуму; створення державних і недержавних пенсійних фондів та фондів соціального захисту; зміни умов оплати праці, розробки нової системи пенсійного забезпечення, допомог, стипендій, окладів у бюджетних організаціях і установах та їх фінансове забезпечення; запровадження системи індексації доходів і збережень населення; розробки загальнодержавних і регіональних програм, допомоги окремим верствам населення; реалізації заходів щодо захисту внутрішнього споживчого ринку; запровадження компенсаційного механізму для населення у зв'язку з підвищенням цін на товари і послуги.

Основним питанням, що вимагає розв'язання, є поетапне здійснення глибокої структурної реформи заробітної платні, яка має на меті перехід від чинної моделі, зорієнтованої на низьку ціну робочої сили і високу частку безкоштовних соціальних благ, до нової моделі, яка передбачає високу ціну робочої сили і платне задоволення відповідних послуг. Проведення такої реформи дасть змогу не тільки істотно збільшити частку заробітної плати в структурі ВВП, скоригувати її величину відповідно до зміни цін, але й істотно зменшити тиск соціальних витрат на бюджет держави.

Основою системи соціального захисту, соціального забезпечення населення є соціальне страхування, а його метою є забезпечення високого та стабі-

льного ступеня компенсації доходу працівника у випадках втрати працездатності або роботи реабілітаційних заходів. Соціальне страхування виходить за межі системи соціального забезпечення, виконуючи не тільки реабілітаційну, а й профілактичну функцію. Воно вирішує також завдання, пов'язані із збереженням та відновленням здоров'я, профілактикою професійної захворюваності й виробничого травматизму. Основоположним принципом соціального страхування є страхова солідарність – між представниками різних професійних груп; між працюючими та безробітними; між здоровими та хворими людьми; між молоддю та літніми людьми.

В основі реформування системи соціального страхування мають лежати заходи, дії, спрямовані на законодавче, організаційне, фінансове, кадрове забезпечення сфери соціального страхування на основі Конституції України й Концепції соціального захисту, соціального забезпечення населення.

Реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян має відбуватися шляхом законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування; обов'язковості страхування всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту), а також громадян, які постійно виконують свої службові обов'язки на інших передбачених законодавством умовах; надання права участі в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні особам, які зайняті підприємницькою, творчою діяльністю тощо; обов'язковості фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних з наданням соціальних послуг та матеріального забезпечення в обсягах, передбачених законодавчими актами з окремих видів загальнообов'язкового страхування; солідарності й субсидування; цільового використання коштів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Реформування системи соціального страхування має здійснюватись на основі таких основних принципів, як відповідальність суспільства і держави за дбайливе ставлення до особистості громадянина та його потреб; державне гарантування реалізації застрахованими громадянами своїх прав, пов'язаних з отриманням соціальних послуг і матеріального забезпечення за загально-

обов'язковим державним соціальним страхуванням; відповідальність страховальника й страховика за забезпечення прав застрахованих громадян (осіб) та членів їх сімей; особиста відповідальність застрахованого громадянина за дбайливе ставлення до свого здоров'я й збереження працездатності.

Таким чином, метою реформування системи соціального страхування населення має бути: на основі соціального партнерства та самоврядування забезпечення реалізації застрахованим громадянам (особам) встановленої державної гарантії щодо захисту від соціальних та професійних ризиків, пов'язаних із втратою заробітку, місця роботи, здоров'я, а також ефективного використання страхових коштів під наглядом держави; створення стабільної фінансової системи, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також надходжень з бюджетних та інших джерел, передбачених законодавством.

В Україні обов'язкова форма соціального страхування є державною. В сучасний період більшість країн світу шукають оптимальні шляхи поліпшення соціального захисту населення. Одним із перспективних вважається розвиток обов'язкового недержавного соціального страхування, який передбачає масове залучення недержавних установ у цю сферу.

Добровільне соціальне страхування на відміну від обов'язкового здійснюється за волевиявленням особи, тобто, основним критерієм їх розмежування є залежність виникнення страхування від волі. Відповідно до прийнятих законів про окремі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, ті особи, які не увійшли до кола застрахованих в обов'язковому порядку, мають можливість страхуватися добровільно в фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування. Правові наслідки зазначених норм - можливість здійснення добровільного соціального страхування суб'єктами, що провадять обов'язкове соціальне страхування. Такий підхід, в умовах створення системи соціального страхування, з економічної та організаційної точки зору виправданий. В практиці організацій систем соціального страхування випадки добровільного державного соціального страхування зустрічаються вкрай рідко.

Згідно змісту норм, з моменту написання заяви (підписання договору про добровільну участь у страхуванні) та сплати страхового внеску (або внесків за певний мінімальний період), особа вважається застрахованою, набуває прав та обов'язків застрахованих за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Законодавець не встановлює особливі правила добровільного страхування, не передбачає вибіркості охоплення об'єктів страхування або іншого порядку забезпечення в разі настання страхового випадку. Волевиявлення особи не розповсюджується на встановлення умов страхування, що є основною відмінною рисою добровільної форми соціального страхування від обов'язкової.

Використання єдиних принципів і норм для добровільної та обов'язкової форми соціального страхування, на нашу думку, є невдалим. Встановлений механізм страхування свідчить про існування лише двох відмінних рис - волі щодо участі у соціальному страхуванні та у порядку виникнення статусу застрахованої особи, яких недостатньо для ствердження факту існування в Україні добровільного соціального страхування.

З метою чіткого розмежування форм соціального страхування, добровільне соціальне страхування має регулюватися окремим нормативно-правовим актом. Той факт, що його здійснює страховик загальнообов'язкового державного соціального страхування, особливого правового значення не має. В умовах тривалого процесу становлення та формування системи соціального страхування, виконання функцій страховика, навіть доцільно, надати викону-вати фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування. В подальшому, ці функції мають перейти до недержавних соціальних страхових фондів - юридичних осіб, що утворюються і функціонують як результат спільних дій підприємців, працівників і осіб, які самостійно забезпечують себе роботою, для здійснення добровільного соціального страхування, з метою підвищення рівня соціального забезпечення.

Соціальне страхування незалежно від сфери його застосування опирається на принципи забезпечення для деяких категорій осіб права вибору щодо уча-

сті в обов'язковому і добровільному чи лише добровільному страхуванні та добровільності страхування для осіб, які підлягають обов'язковому соціальному страхуванню з метою одержання додаткового чи підвищеного рівня матеріального забезпечення. Таким чином, добровільне соціальне страхування може виконувати функції основної та додаткової форми соціального забезпечення.

Підставою для організації добровільного соціального страхування є соціальні ризики. Законодавче закріплення переліку соціальних ризиків, що визнаються державою як підстава для надання тих чи інших видів соціального забезпечення, відносять до суттєвих ознак системи соціального захисту. Однорідність страхових відносин добровільного та обов'язкового соціального страхування обумовлена соціальними ризиками. Основний зміст цих відносин - соціальне забезпечення в разі настання соціального ризику, є однаковим. Це особливо спостерігається в тих випадках, коли той самий об'єкт застрахований в обов'язковому та добровільному порядку, коли змінюється форма страхування відносно конкретних об'єктів страхування або умови страхування. У цих випадках змінюється не предмет, а метод правового регулювання суспільних відносин.

Не менш ваговим аргументом можливості існування добровільної форми соціального страхування є той факт, що до системи соціального захисту відносять системи соціального страхування, як встановлені державою, так і підконтрольні державним органам або такі, що функціонують, відповідно до встановлених норм, як результат спільних дій підприємців і працівників.

Головними критеріями відмежування соціального захисту від інших систем матеріального забезпечення є правові гарантії, встановлені державою.

Недержавні соціальні страхові фонди для здійснення добровільного соціального страхування можуть функціонувати на підставі принципів соціального партнерства – організаційно-правової основи державної системи соціального захисту. На відміну від обов'язкового соціального страхування, роль соціальних партнерів дещо інша. Держава не бере участі у формуванні страхових коштів безпосередньо. Роль держави складається з відповідної соціальної, інвести-

ційної, податкової політики: інвестуванні коштів в державні цінні папери, ліцензуванні діяльності недержавних соціальних страхових фондів та контролі за їх діяльністю (забезпечення гарантій), стимулюванні роботодавців щодо участі у добровільному соціальному страхуванні з метою підвищення рівня соціального забезпечення. Участь у добровільному соціальному страхуванні повинна стимулюватися державою за рахунок податкових пільг або звільненні цих коштів від оподаткування, зарахування їх до валових витрат.

Вцілому, основною метою соціального страхування в Україні є створення стійкої фінансової системи для економічного захисту людини у зв'язку з безробіттям, тимчасовою непрацездатністю, нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, старістю за рахунок страхових внесків роботодавців та застрахованих осіб.

3.2. Зарубіжний досвід оптимізації фінансових відносин з органами соціального страхування при втраті працездатності та на випадок безробіття

Вивчення зарубіжного досвіду адміністрування страхових внесків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та пенсійним забезпеченням слід почати з оцінки механізму збору соціальних внесків в інших країнах Європи. Враховуючи досвід більшості європейських країн, можна виокремити п'ять основних типів моделей адміністрування збору страхових внесків.

1. Паралельне здійснення окремими установами соціального страхування своїх функцій. Управління системою є повністю децентралізованим, відокремленим від податкової системи і застосовується в Австрії, Данії, Люксембургу, а також в Україні.

2. Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, збору внесків, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас страхові виплати, ведення відповідних баз даних та обліку застра-

хованих осіб здійснюються окремо кожним з фондів соціального страхування. Таку схему адміністрування застосовують у Бельгії, Болгарії, Іспанії, Італії та Македонії. Німеччина, де всі соціальні внески здійснює установа з медичного страхування, та Польща, в якій ті самі функції виконує адміністратор солідарної пенсійної системи, також належать до цього типу.

3. Єдина установа, яка справляє збір страхових внесків, є відповідальною і за виконання виплат, ведення обліку застрахованих, і за зберігання необхідних даних. Таку адміністрацію мають Греція, Литва, Мальта, Португалія, Словачія, Чехія та Швейцарія.

4. Функції збору, контролю, примусового стягнення та управління грошовими потоками виконує податкова адміністрація. Є певні розбіжності щодо органів, відповідальних за реєстрацію та облік застрахованих, але загалом таку модель адміністрування практикують Албанія, Боснія та Герцеговина, Голландія, Естонія, Росія, Сербія, Румунія, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чорногорія.

5. На єдину установу покладаються всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, тоді як їх збір і розподіл здійснюють податкові органи. Таку модель з найбільшим ступенем інтеграції використовують у Великій Британії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції. В Ірландії та Латвії мають досить схожу з цією системою модель, але при цьому певні адміністративні функції установ з медичного страхування залишаються децентралізованими. До речі, нещодавно Болгарія та Чорногорія почали запроваджувати таку модель адміністрування.

Ефективність роботи реформованої системи адміністрування, за словами Т. Зінчука, пов'язана також з обсягом зібраних внесків на соціальне страхування. Зокрема, перший, другий і третій типи моделей адміністрування мають у середньому таку повноту внесків: 84,5, 86,8 та 87 % відповідно. Найінтегрованіший п'ятий тип у середньому демонструє 100 % внесків. Проте четвертий тип з консолідованою функцією збору в податковій адміністрації, але децентралізованими рештою функцій, дав несподівано низький результат – лише 73,5 % [32].

У частині досліджуваних країн (9 із 34) було введено єдиний соціальний

платіж. Це дало змогу проаналізувати, як спрощення процедур аудита та сплати соціальних внесків впливає на результати функціонування системи.

Такий аналіз свідчить, що за умови встановлення єдиного соціального платежу адміністративні витрати на 14,5 % нижчі, а рівень збирання внесків на 7,8 % вищий, ніж при диференційованій системі.

Теза щодо підвищення ефективності функціонування систем соціального страхування зі зростанням ступеня їхньої інтеграції в цілому підтверджується тим, що з усіх досліджених європейських країн лише у чотирьох збереглися паралельні системи збирання страхових внесків.

Доречно розглянути європейський досвід адміністрування програм соціального страхування на випадок втрати працездатності. Відповідно до європейської практики такі програми функціонують за двома моделями: грошові виплати, які призначають у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, та виплати, які здійснюють у формі оплати медичних, лікарняних або фармацевтичних послуг. До страхових випадків, які адмініструють у межах зазначених програм, зазвичай належить і втрата працездатності у зв'язку з народженням та доглядом за дитиною.

Частина населення, охоплена програмою соціального страхування на випадок втрати працездатності, є неоднаковою в різних країнах Європи, оскільки цей показник значною мірою залежить від загального рівня розвитку держави. Наприклад, для країн, які розвиваються, типовим є звільнення від обов'язкової участі у програмі таких категорій, як працівники села та самозайняті особи. Серед європейських країн є також випадки виведення з програми працівників із високим рівнем заробітку. Водночас усім таким категоріям надано можливість брати участь у цьому виді страхування на добровільних засадах. Крім того, у деяких державах історично склалася практика ведення спеціальних програм для представників окремих галузей або секторів економіки (залізничники, моряки, державні службовці тощо).

Зазвичай право на отримання страхових виплат передбачає, що працівник втрачає заробіток у зв'язку з втратою працездатності. За більшістю програм від

такої особи вимагають визначений мінімальний термін здійснення страхових внесків, або, принаймні, бути працевлаштованою певний час до моменту початку хвороби. Тривалість необхідного періоду сплати внесків може становити від місяця до шести або й більше. Вказаний період має передувати страховому випадку останні 6 або 12 місяців.

Розмір виплат у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності найчастіше встановлюють на рівні 50–75 % середньої заробітної плати за найближчий період. Проте більшість європейських програм установлюють максимальний рівень виплати або обмежують базу нарахування внесків і виплат. Крім того, більшість програм передбачає так званий період очікування, протягом якого виплати можуть не здійснюватися взагалі або здійснюватися ретроактивно у разі, коли хвороба триває довше встановленого терміну (зазвичай два-три тижні).

Такий період очікування дає змогу скоротити адміністративні видатки та видатки за страховими виплатами завдяки виключенню великої кількості звернень при короткотривалій хворобі, у зв'язку з якою втрачається досить незначна частка заробітку. При цьому також зменшується ймовірність неналежного використання страхової системи з боку працівників.

У більшості країн Європи період отримання страхових виплат в одному випадку тимчасової втрати працездатності є обмеженим, він у середньому становить 26 тижнів на рік. Проте, за певних обставин, виплати можуть здійснюватися триваліший або навіть необмежений період часу. Водночас, коли страховий випадок триває більше встановленого терміну, застрахована особа може бути переведена у категорію інвалідів, тобто отримувати виплати з відповідної страхової системи.

Зазвичай адміністрування програм соціального страхування на випадок втрати працездатності покладено на уповноважену установу з соціального страхування та здійснюється таким же чином, як і в пенсійних системах. При цьому в багатьох європейських країнах ці установи адмініструють не лише збір внесків, а й здійснення страхових виплат (Австрія, Бельгія, Велика Британія,

Данія, Іспанія, Італія, Німеччина, Португалія, Угорщина, Хорватія, Франція, Чехія та ін.).

Відтак європейська практика адміністрування виплат з тимчасової втрати працездатності може бути представлена за такою схемою: загальна координація програми здійснюється на національному рівні відповідними установами, тоді як виплати адмініструються та безпосередньо здійснюються на місцевому рівні. Незважаючи на те, що більшість країн підпадає під цю загальну схему, кожна з них має певні особливості, які залежать від адміністративно-територіального устрою та історії розвитку програм соціального страхування.

Зокрема, Австрія має дев'ять регіональних і вісім професійних фондів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, які здійснюють виплати застрахованим особам. Відповідна програма у Бельгії діє на кількох рівнях: загальнонаціональна установа з соціального страхування збирає внески, інститут соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та інвалідністю проводить загальну координацію програми, тоді як страхові виплати здійснюються за допомогою місцевих установ – 78 уповноважених кас взаємодопомоги, регіональних публічних фондів допомоги (обслуговують тих, хто не є членами таких кас) та спеціального фонду працівників залізниці. У Данії за сплату допомоги з тимчасової втрати працездатності відповідають місцеві органи влади.

Показовим для України є приклад Франції, де координацію програми на центральному та регіональному рівнях здійснюють національний і регіональні фонди соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, а місцеві фонди здійснюють відповідні виплати.

Розглянемо механізм адміністрування виплат на прикладі деяких країн Європи [38]. У Хорватії існує програма, за якою роботодавець зобов'язаний оплачувати перші 45 днів хвороби. Він самостійно здійснює розрахунок цих виплат на основі даних про середню зарплату застрахованого впродовж останніх шести місяців і з урахуванням установленної максимальної величини заробіт-

ної плати, з якої може сплачуватися допомога. При цьому роботодавець продовжує здійснювати відрахування на соціальне страхування у повному обсязі.

Після того, як працівник надає роботодавцю довідку від лікаря, роботодавець передає цей документ до відповідного фонду (фонд охорони здоров'я).

Водночас він надсилає відомості про заробітну плату працівника за останні шість місяців. Ці документи є підставою для відшкодування виплат у разі допомоги. Фонд звіряє отримані дані щодо заробітної плати працівника з даними податкової служби та центрального реєстру застрахованих осіб і повертає кошти роботодавцю (уся процедура триває кілька днів). У разі, якщо хвороба триває понад 45 днів, фонд здійснює страхові виплати банківський рахунок застрахованої особи. Якщо ж працівник не має такого рахунку, фонд відкриває його у державному банку.

У Великій Британії запроваджено період очікування, який становить чотири дні. Після закінчення цього терміну застрахована особа має право на допомогу у разі тимчасової втрати працездатності. Для отримання такої допомоги працівник надсилає до місцевого офісу адміністратора програми (у Великій Британії це департамент соціального захисту) спеціальну заявку на надання допомоги. Таку форму можна отримати у лікаря або поштою разом з медичною довідкою, де зазначається дата початку хвороби, діагноз та очікувана тривалість періоду непрацездатності. Офіс перевіряє довідку та відомості про сплату цією особою внесків на соціальне страхування, після чого обчислює розмір виплат і здійснює їх щомісячно.

Система соціального захисту Великої Британії повністю комп'ютеризована і тому дає змогу одразу визначити право на страхові виплати особі, яка звернулася за ними. До того ж за такого рівня автоматизації та вимог щодо звітності програма взагалі не передбачає участі роботодавця на будь-якій стадії адміністрування страхових виплат. Щоб підтвердити, чи дійсно працює особа, яка звертається за допомогою, перевіряються відомості про внески протягом найближчого періоду часу, тоді як для призначення виплат система враховує відомості про сплату внесків за попередній рік або роки.

Водночас завдяки відомостям про зарплату, з якої сплачуються внески, така система дає змогу перевірити, чи не продовжує особа працювати в період отримання допомоги (оскільки в цей час застрахована особа не отримує заробітної плати або отримує її частково – це вирішує сам роботодавець, внески сплачуються не в повному обсязі), а також чи не одержує вона інші соціальні виплати.

У системі також містяться відомості, які дають змогу здійснювати додаткові заходи з контролю за виплатами. Зокрема, завдяки контрольним даним щодо середньостатистичної тривалості певної хвороби, проводиться моніторинг та аналіз тривалості страхового випадку (хвороби), тобто коректності періоду отримання соціальних виплат. Отже, Департамент соціального захисту Великої Британії не має потреби перевіряти діагноз у кожному випадку звернення по допомогу. Він має своїх лікарів, уповноважених здійснювати перевірки у разі, якщо виникають підозри щодо зловживань, а саме: якщо період втрати працездатності за наданим діагнозом перевищує індикативний показник тривалості хвороби; якщо кількість довідок, виданих лікарем у тій чи іншій місцевості, значно перевищує кількість довідок, виданих іншими лікарями. У зв'язку з тим, що після 28 днів тимчасової втрати працездатності починає діяти інший вид страхових виплат – допомога з довготривалої непрацездатності або з інвалідності (якщо особу визнають інвалідом), перевіряється також і період отримання допомоги до визнання особи інвалідом.

Підсумовуючи вищесказане зауважимо, що наведені системи адміністрування страхових виплат з тимчасової втрати працездатності, перебуваючи на різних рівнях розвитку, є прикладом найкращого міжнародного досвіду в цій сфері. Головні їх переваги – прозорість і можливість здійснювати ефективний контроль на всіх стадіях адміністрування – від набуття права на виплати до їх безпосереднього надходження до застрахованих осіб.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дали підстави зробити висновки теоретичного, методичного і практичного характеру, які зводяться до наступного:

Обґрунтовано правомірність визначення соціального страхування як системи заходів щодо матеріального забезпечення населення на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян тощо.

Встановлено, що соціальне страхування виступає важливим елементом фінансової системи України. Управління коштами соціального страхування здійснюють фонди, створені за окремими видами страхування.

Здійснені розрахунки свідчать про нестабільність фінансових результатів діяльності ХХХ за останні три роки. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2018 – 2019 рр. зменшилась з на 270,4 тис. грн. За наступні два роки ситуація змінилась і негативні тенденції перетворились на позитивні.

Функціонуюча сьогодні в Україні система соціального страхування з тимчасової втрати працездатності розв'язує важливі соціально-економічні завдання, а саме: збереження та повне відновлення працездатності активної частини населення країни; матеріальне забезпечення громадян, які втратили працездатність з тих чи інших причин.

Законодавчі зміни, що відбулися в 2017 р. були направлені на об'єднання двох, до цього окремо функціонуючих, структур – Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань і Фонду соціального страхування в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами пов'язаними з похованням застрахованих осіб у єдиний орган – Фонд соціального страхування (далі ФСС).

Розрахунки в кваліфікаційній роботі вказують на той факт, що за період 2018 – 2020 рр. розміри страхових внесків до бюджету ФСС як частини ЄСВ ХХХ збільшились на 87,3 % з 18082,42 грн до 33869,80 грн. Вплив на встановлені тенденції обґрунтовується одночасно дією декількох факторів. З одного

боку це суттєве зростання розміру середньомісячної заробітної плати на 2051,13 грн, або 41,3 % та приріст, хоча й порівняно нижчими (на 26,7 %) темпами, чисельності застрахованих осіб – найманих працівників на 4 особи.

Аналітичне дослідження масштабів видаткової частини Фонду соціального страхування стосовно тимчасової втрати працездатності по відношенню до працівників ХХХ свідчить про те, що за досліджуваний період в ХХХ загальний обсяг витрачених коштів ФСС для фінансування матеріального забезпечення у випадках тимчасової непрацездатності не відзначався стабільністю, хоча й має загальну позитивну динаміку, до того незначних розмірів використаних коштів.

Сформовані в бюджеті Фонду соціального страхування стосовно соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань кошти на підприємстві використовуються за наступними напрямками: 1) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності викликаного виробничою травмою (нещасним випадком на виробництві) до моменту відновлення працездатності або встановлення інвалідності; 2) своєчасне та в повному обсязі відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому, або особам, які перебували на його утриманні належних витрат; 3) організація поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг; 4) організація цілеспрямованого та ефективного лікування потерпілого з метою як найшвидшого відновлення його здоров'я, тощо.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття загалом передбачає новий механізм підтримки доходів безробітних, яким встановлено залежність одержання допомоги по безробіттю від внеску застрахованої особи, а саме від сплати страхових внесків і страхового стажу. Розрахунки, здійснені в кваліфікаційній роботі вказують на загальну тенденцію, що полягає в зростанні суми нарахованих у ХХХ страхових внесків до Фонду соціального страхування на випадок безробіття, зокрема за період 2018 – 2020 рр. на 6678,71 грн.

Результати проведених досліджень, дають підставу висунути ряд пропозиції для удосконалення діючої системи розрахунків за соціальним страхуванням при тимчасовій та постійній втраті працездатності, а також на випадок безробіття як на макрорівні, так і на макрорівні. До рекомендацій на рівні держави слід віднести: спрямованість держави на: створення робочих місць, підвищення кваліфікації громадян, їхню перекваліфікацію, зменшення безробіття, створення сприятливих умов для роботи осіб з обмеженою дієздатністю; застосування новітніх інформаційних технологій з метою покращення якості формування дохідної частини бюджетів фондів та забезпечення прозорості механізму розрахунку соціальних виплат, перерахунку пенсій, що дасть змогу підвищити довіру населення до діючої системи соціального страхування; встановлення на законодавчому рівні державних витрат на соціальні цілі на рівні не нижче мінімальних стандартів, рекомендованих міжнародними конвенціями і рекомендаціями; розбудова і впровадження широкомасштабної політики щодо переваг добровільних форм особистого страхування. В свою чергу, керівництву ХХХ, можемо рекомендувати: 1) забезпечити своєчасність та точність оформлення документів, що є підставою для призначення окремих видів матеріального забезпечення за видами державного соціального страхування; 2) вести точний контроль чисельності працюючих на підприємстві з метою недопущення неправильного нарахування сум страхових внесків та призначення страхових виплат тощо.